

Simmelin 'muukalainen' pakolaisena

Eeva Kupiainen

Sosiologian klassikolle Georg Simmelille on muukalaisuus hänen juutalaisen syntyperänsä myötä läheistä. Hän kirjoitti vuonna 1908 tunnetun esseensä Muukalainen (1993, 200–204), jonka teema on ajankohtainen myös tämän päivän maailmassa yhä useamman ihmisen liikkuesa tai asuessa oman kotiseutunsa tai maansa ulkopuolella. Artikkelini tarkoituksena on esitellä Simmelin muukalaisuuteen liittyviä ajatuksia pakolaisen näkökulman kautta.

Muukalaisuus tulee esille myös Joensuun yliopistoon tekemässäni pro gradu -tutkielmassa ”Tietoa ja tukea: Lähi-idästä kotoihin olevien islamilaisten pakolaisten sosiaaliset verkostot”. Siinä kaukaisesta kotimaastaan lähteneet ja erilaisen uskonnon ja kulttuurin piiristä saapuvat pakolaiset kertovat elämästään Suomessa. En kuitenkaan tässä yhteydessä esittele tutkimukseni tuloksia, vaikka muukalaisuus sekä positiivisena että negatiivisena tekijänä sisältyy myös niihin sosiaalisiin verkostoihin, jotka pakolaisen on luotava uudelleen uudessa yhteiskunnassa. Simmel painottaa (1955) myös erilaisten sosiaalisten yhteyksien tärkeyttä

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden maisteri ja sosiologian jatko-opiskelija Joensuun yliopistossa.

ihmiselle. Hän näkee henkilön 'sosiaalisten piirien leikkauksena' tämän ollessa monien ryhmien tai roolien yhtymäkohdassa esimerkiksi ystävänä, naapurina tai vanhempana. Näissä pakolainenkin kohtaa muukalaisuutta.

Simmelin 'muukalainen'

Simmel aloittaa Muukalainen-esseensä 'vaeltamisen' käsitteestä, johon hänelle tilallisena tapahtumana liittyy lähtemisen ja saapumisen ajatuksellinen vastakohtaisuus. Vaeltaja tulee tänään ja lähtee huomenna. Muukalainen taas ilmentää näiden vastakohtien synteisiä, sillä hän tulee tänään ja jää huomiseksi. Simmel näkee muukalaisen potentiaalisena vaeltajana. Muukalainenkaan ei ole täysin vapautunut menemisen ja tulemisen ajatuksesta. Niin kauan kuin muukalainen nähdään vieraana, hän ei ole muiden silmissä sosiaalisesti ympäristöön sitoutunut, vaikka hänellä saattaa olla läheisiä henkilösuhteita. Hän voi kuitenkin olla yhteydessä eri henkilöihin ja kohdata usein mitä hämmästyttävintä luottamusta ja paljastuksia asioista, joita muuten pidetään hyvin kätkeytyinä muilta läheisiltä ihmisiltä.

Sitoutumattomuus antaa muukalaiselle erityistä liikkuvuutta,

mikä paikallisten ryhmien keskuudessa saa aikaan etäisyyden ja läheisyyden synteisin ja siten hänelle muodollisen aseman paikallisten asukkaiden keskuudessa. Tätä lisää myös muukalaiselle ominainen objektiivisuus ja neutraalius esiin tuleviin asioihin. Muukalainen on paikallista vapaampi ihminen käytännössä ja teoriassa, koska hän tarkastelee asioita ennakkoluulottomasti ja hänen toimintojaan eivät rajoita jo vakiintuneet tavat tai paikallinen pieteetti.

Muukalaisuudella on myös vaaransa, joka voi ilmetä esimerkiksi toisten kohdistamana syrjintänä tai muukalaisuuden liioitteluna sen erilaisuuden takia. Muukalainen on läheinen siinä määrin kuin me tunnemme yhtäläisyyttä häneen esimerkiksi kansallisuuden, sosiaalisen aseman, ammatin tai muun syyn perusteella, ja kaukainen sikäli kuin nämä samanlaisuudet koetaan universaalilla tasolla, jolloin esimerkiksi kansallisuus menettää erityisen keskihakuisen ominaisuutensa. Kuitenkin läheisyyden ja etäisyyden välille nousee erikoinen jännite. Vieraasta alkupeirästä olevalle muukalaiselle maa, kaupunki tai etninen ryhmä voi olla yhteistä muiden muukalaisien kanssa. Tämä samanlaisuus yleistetään ja muukalaisia ei havaitakaan yksilöinä vaan tietyn-

laisina tyyppinä, joille etäisyys ja läheisyys ovat yhtä yleisiä. Läheisyyden ja etäisyyden kokonaisuus merkitsee myös samanlaisuutta: lähellä oleva on kaukana ja muukalaisuuden vaikutuksesta kaukainen on lähellä.

Pakolainen 'muukalaisena'

Simmelin 'muukalaisen' tunto-merkit voidaan nähdä erityisen hyvin pakolaisen kohdalla. Hän on tullut kaukaa omasta alkupe- räisestä kotimaastaan ja joutunut jäämään uuteen yhteiskuntaan. Täällä hän elää mielessään lähtö ja paluu kotimaahan. Hänellä ei myöskään ole kiinteitä sosiaalisia siteitä uuteen ympäristöönsä. Tätä sitoutumattomuutta ylläpitävät muun muassa oman uskonnon tai kulttuurin määräykset tai vaikkapa haluttomuus opetella uuden yhteiskunnan kieltä. Pakolainen nähdään pitkään muukalaisena huolimatta hänen läheisistäkin ystävyydestään. Sopeutuessaan uuteen ympäristöönsä hän tuo sinne oman kulttuurinsa ja tapansa. Tunne on kuitenkin merkittävä, se on etäinen ja läheinen yhtä aikaa. Lähellä oleva suomalainen yhteiskunta tuntuu etäiseltä sen outouden vuoksi, oma kaukainen elämänmuoto läheiseltä

uskonnon, kulttuurin ja täällä olevien maanmiesten myötä.

Kuten Simmel mainitsee, muukalaisuuteen sisältyy ongelmia. Tämä tulee erityisen helposti esille pakolaiseen kohdistuneena varautuneena käytöksenä tai pahimmillaan suoranaisena rasismina. Muun muassa pakolaisten ja suomalaisten keskustelut saattavat sujua heidän ollessaan kahden kesken, mutta ryhmässä tai muuten julkisesti ei olla pakolaisia enää tuntevinaan, jopa käyttäytytään vihamielisesti.

Voittaessamme muukalaisuuteen kohdistuvia ennakkoluulojamme ja löytäessämme pakolaisen kanssa yhteisiä tekijöitä esimerkiksi ammatin tai harrastusten parista tai yhteisestä roolista vaikkapa vanhempana tai naapurina tunnemme suhteemme pakolaiseen läheiseksi. Etäisemmäksi tilanne muuttuu, kun kiinnostus katoaa ja alamme laajentaa pakolaisen henkilönä samanlaiseksi naapuriksi kuin muutkin naapurit ja käyttäytyä suomalaisen pidättyvän naapurikulttuurin mukaan. Pakolainen on yhtäaikaaisesti sekä läheinen että kaukainen ympäristönsä keskellä. Ollessaan samanlainen muiden pakolaisten tai samaa etnistä ryhmää olevien kanssa, myös pakolainen saattaa menettää yksilöllisyyttään. Hä-

nestä kuulee puhuttavan pakolaisena tai kansallisuuden mukaan tai miehenä ja naisena, vaikka esimerkiksi perheen tai henkilön nimikin olisi tiedossa. Tällainen etäisyyden ja läheisyyden, samanlaisuuden ja erilaisuuden kokeminen antaa pakolaiselle muukalaiseen verrattavan erityisen suhteen ja vaikuttaa hänen sopeutumiseensa uuden yhteiskunnan jäseneksi ja sen normien noudattajaksi.

Muukalaisuus ilmenee Simmelille positiivisena ja erityisenä vuorovaikutuksena. Samoin pakolaisuudenkaan kokemuksia ei pitäisi nähdä pelkästään negatiivisina vaan traumaattisuudesta huolimatta löytää niistä erilaisuuden antamaa dynaamista voimaa rakentaa uutta sosiaalista elämää. Muukalaisuus voi yleensäkin antaa ihmissuhteille uuden, tuoreemman ulottuvuuden, jossa kaukaa näkee paremmin ja tolranssi nykyisiä realiteetteja kohtaan lisääntyä.

Kirjallisuus:

Simmel, Georg (1955:1908): *Conflict and The Web of Group-Affiliations*. The Free Press, Clencoe, Illinois.

Simmel, Georg (1993:1908): *The Stranger*. Teoksessa C. Lemert (ed.) *Social Theory, The Multicultural and Classic Readings*. Westview Press, Boulder, 199–204.